

УДК 376-056(477)"18/19"
DOI 10.31654/2663-4902-2019-PP-4-142-150

Черненко Т. В.

старший викладач кафедри дошкільної освіти Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, аспірантка кафедри ортопедагогіки, ортопсихології та реабілітології факультету спеціальної та інклюзивної освіти Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова

**ПИТАННЯ ПРО НАВЧАННЯ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМ ФУНКЦІЙ
ОПОРНО-РУХОВОГО АПАРАТУ В УКРАЇНІ НАПРИКІНЦІ ХІХ –
НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ**

Стаття присвячена актуальній проблемі сучасної спеціальної освіти – історії розвитку освіти дітей з порушеннями функцій опорно-рухового апарату в Україні. Метою статті є висвітлення процесу становлення системи навчання дітей з порушеннями функцій опорно-рухового апарату в Україні наприкінці ХІХ – на початку ХХ століття.

Автором проаналізовано шляхи забезпечення освітою дітей з порушенням функцій опорно-рухового апарату у зазначений період. Розглянуті проблеми діяльності лікарсько-консультативних кабінетів та визначені їх основні завдання.

У процесі наукового дослідження були використані такі методи: метод вивчення наукової літератури; метод теоретичного аналізу (узагальнення і систематизація) з метою розкриття змісту дослідження; порівняльно-історичний метод.

Ключові слова: спеціальна освіта, ортопедагогіка, діти з порушеннями функцій опорно-рухового апарату, діти з обмеженнями життєдіяльності, навчання.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день існує потреба ґрунтовного вивчення, систематизації і всебічного висвітлення процесу становлення та розвитку системи освіти дітей з порушенням функцій опорно-рухового апарату (ПФОРА) в Україні. Дослідження напрямів упровадження диференційованого підходу до організації дитинства у вітчизняній педагогіці на сучасному етапі реформування освіти в Україні є актуальним, адже це дає змогу вивчити та проаналізувати зразки і способи досягнення суспільно значущих результатів у педагогічній науці. Розвиток спеціальної освіти має значущі здобутки в дослідженні історичних аспектів освіти дітей з особливими потребами. Однак ретельного вивчення історико-педагогічного досвіду становлення та розвитку системи освіти дітей з ПФОРА наразі не існує. Для визначення перспективи подальшого розвитку освіти дітей зазначеної категорії важливим є проведення даного дослідження.

На нашу думку, дослідження саме цього напрямку сприяють усвідомленню позитивних наукових тенденцій у вітчизняній ортопедагогіці, дають змогу втілити найкращий досвід у практику спеціальної та інклюзивної освіти осіб із ПФОРА. Зростання уваги до освіти дітей зазначеної нозології зумовило вибір наших наукових пошуків. Як зазначає О. Таранченко: "Кожна галузь знань розвивається й удосконалюється, спираючись на попередні здобутки, враховуючи помилки і досягнення минулого" [6, с. 1]. Вважаємо, що вивчення досвіду навчання, виховання та реабілітування людей із ПФОРА, історії становлення та розвитку ортопедагогіки важливі для подальшого удосконалення вітчизняної освіти в цілому.

Аналіз актуальних досліджень. На сьогодні в Україні існують ґрунтовні дослідження історії вітчизняної олігофренопедагогіки (Віт. Бондар, І. Єременко, В. Золотоверх, Л. Одинченко, М. Супрун), сурдопедагогіки (О. Таранченко, В. Шевченко, М. Ярмаченко), тифлопедагогіки (Т. Гроза, Т. Ранська, Т. Свиридюк, С. Федоренко). Питанням навчання дітей з ПФОРА присвячені праці вітчизняних педагогів та психологів О. Глоби, А. Заплатинської, Т. Ілляшенко, О. Романенко, М. Роденюк,

Л. Ханзерук, О. Чеботарьової. А. Шевцов обґрунтував побудову й розвиток наукової дисципліни та сфери підготовки фахівців, які стосуються галузі спеціальної освіти, корекційного навчання, комплексного психолого-педагогічного, медико-соціального та професійного реабілітування осіб з ПФОРА, – ортопедагогіки. Виокремив науку ортопсихологію як самостійну галузь спеціальної психології. **Метою статті** є послідовне висвітлення процесу формування системи навчання дітей з ПФОРА в Україні у зазначений період.

Виклад основного матеріалу. Становлення системи піклування, виховання, навчання та реабілітування дітей із ПФОРА має свою давню і особливу історію. Ці завдання поступово входили до обов'язків держави. Розвиток філософії, медицини, педагогічних знань сприяли розумінню особливостей дітей з ПФОРА, утвердженню у прогресивних колах суспільства думки про можливість і необхідність їх навчання. Становлення і розвиток системи спеціального навчання дітей із порушеннями розвитку в Україні припадає на початок XIX ст. З кінця XIX до початку XX ст. змінюється ставлення до осіб з інтелектуальними та фізичними порушеннями, все більше усвідомлюється не тільки можливість навчання, а й право на освіту дітей з порушенням слуху, зору, опорно-рухового апарату, інтелекту. В Європі та Україні відкрилися перші спеціальні навчальні заклади. Протягом XIX ст. в Києві ("кирилівські"), Харкові, Глухові, Прилуках, Черкасах, Житомирі, Володимирі-Волинському, Немирові, Новодворську, Сквирі та інших містах створюються притулки для хворих, сиріт, бідних дітей. Лікарі, проводячи вивчення дітей, висловлюють думки про створення для "недоумкуватих" альтернативних закладів педагогічного профілю. Об'єктом вивчення психіатрів залишаються діти з важкими формами психічного недорозвитку (ідіоти, імбецили, епілептики, кретини) [7, с. 154]. Зосереджується увага і на дітях із легкими формами інтелектуальних порушень, серед них зустрічалися і діти з ПФОРА. Допомога дітям із обмеженнями життєдіяльності стає не тільки проявом гуманності й милосердя, а й соціальною потребою. А. Шевцов зазначає, що у другій половині XIX ст. і особливо з початку XX ст. спостерігається розвиток педагогічних підходів до надання комплексної медико-соціальної допомоги дітям з ПФОРА [9, с. 275–276]. Спочатку це відобразилося в появі елементів педагогічної підтримки пацієнтів ортопедичних медичних закладів. А вже на початку XX ст. у Росії, а отже і в Україні, з'являються зародки педагогіки дітей з ПФОРА. У 1882 р. за ініціативи А. С. Балицької у Петербурзі було організовано Благодійне товариство, що надавало допомогу калікам і всім, хто зазнавав труднощів у пересуванні, а саме дітям з ПФОРА. З 1890 р. на базі цього товариства діє притулок "Синій хрест" для паралізованих і калік "для бесплатного призрения детей от двухлетнего возраста, страдающих костно-суставным туберкулезом, рахитом, врожденными пороками развития". Притулок на початку своєї діяльності був розрахований на 20 дітей. Однак уже незабаром у ньому перебувало до 70 дітей. З 1904 р. консультантом, а потім і керівником лікувального процесу в притулку став засновник вітчизняної ортопедії, професор Військово-медичної академії Г. І. Турнер (після революції 1917 року притулок було реорганізовано в Заклад для відновлення працездатності фізично дефективних дітей на чолі з Турнером, а в 1931 – в НДІ ім. Г. І. Турнера). Згідно зі статутом, метою Товариства було: "1) Надавати всякого роду допомогу бідним і хворим дітям; 2) Захищати дітей, які є жертвами зловживань з боку інших осіб, а так само знаходяться в поганих моральних і матеріальних умовах; 3) Піклуватися про дітей, що впали в злочину" [8, с. 1]. Назва "Синій Хрест" вживалася неофіційно, ймовірно походить від кольору емблеми Товариства. Діти-сироти, які перебували у притулку, отримували початкову освіту (з цією метою запрошувалися викладачі). Однак головне завдання засновники вбачали у вихованні дітей і підготовці до самостійного життя, здобуття ними професійних навичок. Хлопчиків вчили ремонтувати взуття, теслювати, дівчаток – шити, латати одяг, прати, прасувати, вчили вести домашнє господарство. Хлопчики утримувалися у притулках до 14 років, тобто до того моменту, як вони поступали в майстерні для професійного навчання ремеслу, а дівчатка – до 18 років. Навчання дівчаток будь-якої професії було в той час рідкістю, скоріше винятком з правил. Особливістю

притулків "Синього Хреста" було те, що турбота про підопічних хлопчиків не закінчувалася на момент переходу на навчання до ремісничої майстерні. Опікуни здійснювали патронаж підлітків, приділяли особливу увагу їх моральному вихованню та розвитку, підшукували робочі місця. Імператорська родина регулярно жертвувала на потреби "Синього Хреста". При окремих притулках створювалися власні майстерні. Товариство діяло досить продуктивно. Як зазначено в "Нарисі діяльності Товариства ..." з 1882 по 1899 рр. було відкрито 32 притулки різного роду, дитячу їдальню, в якій діти з бідних сімей могли безкоштовно отримати хорошу їжу, особливий Відділ захисту дітей від жорстокого з ними поводження, експлуатації і шкідливого впливу на них дорослих. Члени Відділу шукали сім'ї (як правило, селянські), які могли прийняти на виховання таких дітей. Для "порочних" дітей влаштовували виправно-виховні заклади. Для допомоги хворим дітям у товаристві "Синій Хрест" існував спеціальний Медичний Відділ. Ним була відкрита амбулаторія для надання безкоштовної лікарської допомоги дітям з видачею ліків, що було особливо актуальним під час епідемії холери у 1892 році, лікарня для хронічно хворих дітей (калік, паралізованих, розумово відсталих і дітей, які страждають на епілепсію). Товариство організувало власні благодійні установи для дітей різного віку: ясла для немовлят і дошкільнят, притулки для дітей і підлітків, майстерні, що свідчить про системність у роботі фахівців, розуміння важливості проводити роботу з раннього віку.

Перші спеціальні освітньо-виховні заклади для "аномальних" дітей в Україні (переважно приватні) почали створюватися у другій половині XIX століття. Лікарі, педагоги, громадські діячі все більшу увагу почали приділяти питанням освіти дітей з порушеннями розвитку [5, с. 16]. При цьому слід зазначити, що проблеми забезпечення діяльності таких установ спеціально підготовленими кадрами далеко не одразу знайшли своє вирішення, хоча прогресивні вчені того часу, в першу чергу І. О. Сікорський, у своїх працях підкреслювали необхідність поєднання у фаховій підготовці спеціалістів ґрунтовних медичних, психологічних і педагогічних знань [7, с. 154]. Під його керівництвом (1859–1905 рр.) видається журнал "Вопросы невропсихологической медицины", на сторінках якого порушуються проблеми незадовільного статусу дітей з інтелектуальними порушеннями, у тому числі і дітей з ПФОРА, у суспільстві, байдужості держави до виховання дітей цієї категорії, наголошується на необхідності диференційованого підходу до лікування, навчання і виховання дітей. У кінці 1904 р. його доньки Олена й Ольга Сікорські, реалізуючи ідею вченого, відкрили в Києві Лікарсько-педагогічний інститут для "розумово недорозвинених, відсталих і нервових дітей". З 1908 року в Україні запрацювала школа-санаторій для "дефективних дітей" доктора В. Кашенка.

Наприкінці XIX ст. почали організовувати спеціальні класи при школах і окремі школи для дітей з інтелектуальними порушеннями. Серед зазначеної категорії дуже часто зустрічалися і діти з ПФОРА. Об'єднані зусилля лікарів і педагогів у XIX ст. поступово сприяли науковому та практичному вивченню особливостей навчання різних категорій дітей, упроваджувалися передові підходи до навчання. Однак в Україні мережа таких шкіл із 1914 р. не тільки не розвивалася, а ще й та невелика кількість цих шкіл, що були до війни в Києві та Харкові, до 1922 р. зникла.

Можемо стверджувати, що до 1917 р. утримання дітей з обмеженнями життєдіяльності, у тому числі із ПФОРА в Україні було вкрай незадовільним. Організованим навчанням і вихованням абсолютна більшість із них охоплена не була. Існувало лише кілька притулків і приватних допоміжних шкіл для дітей з інтелектуальними порушеннями. Водночас педагогічні пошуки освіти дітей з порушеннями різних нозологій тривали. У періодичних виданнях з'являлися публікації А. Володимирського, В. Короленка, І. Соколянського, О. Щербини та інших, у яких порушувалися питання про організацію спеціального виховання та навчання дітей, висвітлювалися методи навчання, особливості підготовки педагогічних кадрів до роботи з такими дітьми.

У період українського державотворення (1917–1920 рр.) і перші роки радянської влади формувалася національна система освіти, заснована на демократичних засадах, передовому світовому та вітчизняному науково-педагогічному, практичному

досвіді. Однак війни, революція, визвольні змагання на теренах України призвели до великої кількості загиблих, голоду, розрухи, епідемій, масового каліцтва, появи великої кількості дітей-сиріт, безпритульних і "дефективних дітей". Питання ліквідації дитячої безпритульності та бездоглядності, залучення до навчання дітей із порушеннями розвитку були в центрі уваги радянського уряду. Зусилля влади спрямовувалися на встановлення соціального контролю за дітьми, перебудову їхнього навчання і виховання, модернізацію старих закритих притулків для цих дітей на основі створення диференційованої державної спеціальної шкільної системи, підготовки відповідних кадрів, вивчення й дослідження дитячої "дефективності" та соціальних факторів, що сприяють виникненню цього стану [1, с. 4–8]. Це дуже складний період для розвитку української педагогіки. Віт. Бондар, В. Гладуш зазначають, що одним із перших кроків у напрямку охорони дитинства, розвитку освіти дітей з ООП стала реорганізація закритих притулків і виховних будинків у спеціальні заклади. 25 січня 1919 року уряд України прийняв декрет "Про передачу всіх навчальних закладів у розпорядження органів освіти". Відтепер опікунські заклади для "глухих, сліпих і розумово відсталих" дітей увійшли до системи народної освіти та почали розвиватися як державні установи. Заборонялася приватна практика соціально-педагогічної допомоги дітям з обмеженнями життєдіяльності, православна церква позбавлялася права опікуватися ними, збирати кошти для благодійності. Уся матеріальна відповідальність за утримання дітей покладалася на державу. Прийнята у 1920 році "Декларація підвідділу соціального виховання" повинна була забезпечити організацію системи освіти осіб з порушеннями розвитку. Її положення були науково обґрунтовані, гуманістичні, спрямовані на дотримання прав дитини [5, с. 18–19]. У червні 1920 р. радянська влада ухвалила постанову про узгодження функцій НКО УСРР і НКОЗ УСРР щодо піклування про дітей, зокрема і з ПФОРА. Відтепер діти зі складними обмеженнями життєдіяльності повинні були виховуватися у відповідних спеціальних установах Наркомздоров'я (школи-санаторії, школи-лікарні, допоміжні установи), "морально-дефективні" у відповідних установах Народного комісаріату освіти і Народного комісаріату здоров'я (пункти для спостереження та вивчення, колонії для лікування і виховання й охорони здоров'я дефективних дітей)". Кодекс законів УСРР, прийнятий у 1922 році, розширив і конкретизував зазначені вище положення. Серед дитячого населення виокремлювали три основні групи – нормальні діти, неповнолітні правопорушники (до них приєднували також безпритульних), дефективні діти, що і було покладено в основу створення різних типів навчально-виховних закладів соціального виховання, тобто обумовлювало вектори диференційованого підходу до організації дитинства і шкільної справи, відображені у законодавстві. Термін "морально-дефективні" у радянській педагогіці існував до 1925 р. і визначав дитину з поведінкою, що не відповідала нормам суспільної моралі.

Третя Всеукраїнська нарада з освіти (15–27 червня 1921 р.) порушила важливі питання навчання, виховання "дефективних" дітей: підготовки кваліфікованих кадрів, різні категорії "дефективних" дітей, типи закладів для їхнього виховання, методи роботи з ними. Актуальні питання мали вирішуватися спеціалістами-дефектологами. Територія України поділялася на чотири регіони: Київський, Одеський, Катеринославський, Харківський, на які покладалася уся організаційна робота; наголошувалося на негайному початку підготовки висококваліфікованих працівників із виховання "аномальних" дітей, організації практикуму для педагогів у спеціальних закладах, відкритті інститутів лікувальної педагогіки при медичних академіях. На цій нараді було схвалено резолюцію про планомірну та раціональну організацію соціального виховання "дефективних" дітей.

Період 20-х років був реформаторським стосовно упровадження педагогічних новацій, здійснення різноманітних психолого-педагогічних експериментів. На жаль, частина з них, будучи актуальними, так і залишилася не реалізованими. Наталія Дічек зазначає, що "вивчення шляхів реалізації диференційованого підходу до організації дитинства в Україні у цей період уможливило виявлення зразків і спо-

собів досягнення суспільно-значущих результатів в освітній галузі, а також відтворює самий трансформаційний процес в освіті з його пошуками і суперечностями" [2, с. 1].

Постанова про проведення в життя 7-річної єдиної трудової школи (15 червня 1920 р.), Кодекс законів про народну освіту визначили здійснення піклування про дитинство як поєднання зусиль педагогів і лікарів. Це мало забезпечити кваліфікований розподіл дітей за станом фізичного, ментального і психічного здоров'я з метою забезпечити кожній категорії можливість одержати відповідну медико-психологічну допомогу й освіту у відповідних навчально-виховних закладах [2, с. 1].

На думку Н. Дічек, основна відповідальність за здійснення доцільної і правильної диференціації дітей покладалася на лікарсько-педагогічні кабінети (це більш вживана назва медично-педагогічних кабінетів), бо і в приймальниках-розподільниках, і в колекторах первинний медико-педагогічний відбір проводили представники саме таких кабінетів. Це були нові підходи до організації широкої і водночас індивідуалізованої освіти дітей на засадах забезпечення їхніх рівних прав і можливостей. У 1922 році в радянській Україні діяло всього 4 регіональних кабінети – у Харкові, Києві, Одесі, Дніпропетровську. Тому одними з перших на Україні розпочали проводити дослідження і розподіл неповнолітніх, фактично виконуючи функції диференціації дітей, зорганізовані практично в усіх окружних містах, Комісії у справах неповнолітніх. Персонал відкритих колекторів-приймальників (для нормальних дітей, яких направляли до дитячих будинків, для малолітніх правопорушників і для "дефективних" дітей усіх категорій для виховання яких призначалися спеціальні дитячі будинки), колекторів-розподільників здійснювали первинне обстеження дітей [10, с. 13–14].

Сучасні науковці (Віт. Бондар, В. Гладуш, В. Синьов, О. Таранченко, О. Шевченко) зазначають першочергову роль лікарсько-педагогічних кабінетів у формуванні й одночасній диференціації науково-педагогічної галузі – дефектології, і виокремленню в її науковому полі самостійних напрямів – тифлопедагогіки, сурдопедагогіки, олігофренопедагогіки, логопедії. Однак на той час про ортопедагогіку як окрему галузь дефектології питання не порушувалося. У праці жодного кабінету не виокремлювався напрям роботи з дітьми тільки з ПФОРА. Київський кабінет індивідуальної педагогіки, очолюваний професором А. Владимирським, здійснював науково-практичне керівництво роботою будинків дітей з інтелектуальними порушеннями, сліпоглухонімих, сліпих, школи для глухонімих, допоміжними групами у трудшколах, колектором "розумово відсталих" дітей [2]. Перевага надавалася не стільки вивченню "аномальних" дітей з порушеннями психофізичного розвитку, скільки роботі з так званими "важкими" дітьми, або, як їх називали "випалими" з колективу або "трудні для виховання діти". Фахівці Кабінетів одними з перших розмежовували (поляризували) цих дітей, зазначаючи, що одні з них відстають у своєму розвитку, інші випереджають своїх однолітків і відповідно потребують особливих умов для навчання. Тобто приділяли увагу і розвитку обдарованих дітей (сучасна педагогіка відносить обдарованих дітей до категорії дітей з особливими освітніми потребами). Одеський лікарсько-педагогічний кабінет (керівник професор М. Тарасевич) розпочав свою діяльність на базі Одеського педологічного інституту, видав усіма установами для "дефективних" дітей у місті та прилеглих районах. У перші роки діяльності вивчали не лише особистість дитини-злочинця, а й розумову обдарованість дітей з нормальних шкіл, отже будували свою роботу на засадах всебічного вивчення особистості дитини. Безпосередньо завдяки діяльності кабінету було організовано дитбудинки для психоневропатиків, дитбудинки для "глибоко розумово відсталих", школи допоміжну і для глухонімих. Можемо зробити припущення, що діти з ПФОРА були включені до частини вищезгаданих закладів. Основні напрями роботи – обстеження дітей, розроблення методів навчання і виховання "аномальних" дітей, проведення заходів з підвищення кваліфікації працівників закладів дефдитинства (з середини 1923 р. при ОЛПК розпочали роботу курси з підготовки педагогів-дефектологів, розраховані на дворічний термін) [3]. Дніпропетровський ЛПК (керівник професор І. Левінсон) розпочав свою діяльність з педометричного вивчення дітей. Поступово у роботі кабінету сформувалося три основні напрями: 1) медико-педагогічне вивчення дітей, безпосередньо пов'язане з диференціацією можливостей і

здатностей до навчання; 2) підвищення фаховості працівників мережі установ дефдитинства і шкільних учителів; 3) просвітницько-консультаційні заходи з поширення педологічних знань, зокрема й серед батьків [4]. Робота Харківського ЛПК була спрямована на проведення експериментальних досліджень "дефективного" дитинства, а основні досягнення пов'язані насамперед з іменем професора І. Соколянського, який очолював його до 1928 року [4].

Поєднання зусиль педагогів і лікарів працівники ЛПК вважали важливим чинником у вихованні, навчанні дітей, яких ми наразі відносимо до категорії дітей з особливими освітніми потребами. Такий підхід мав забезпечити кваліфікований розподіл дітей і надання їм відповідної психолого-медико-педагогічної допомоги у відповідних навчально-виховних закладах. ЛПК справили вплив на запровадження педологічного підходу до вивчення дітей з обмеженнями життєдіяльності, його первинну диференціацію за станом психофізіологічного розвитку, а отже сприяли реформуванню підходів до організації життя і освіти дітей. Зазначені ЛПК відрізнялися один від одного пріоритетами у діяльності, що великою мірою визначали керівники кабінетів – непересічні вітчизняні науковці. А головне – ЛПК були реалізаторами ідей індивідуалізації підходу до організації дитинства в Україні у 20-х рр. Зазначимо, що визнання владою важливості функціонування регіональних ЛПК виявлялося зокрема у тому, що навіть у найскрутніші в економічному відношенні роки їх "утримували за кошти центру" і не переводили на місцевий бюджет, як це відбувалося, наприклад, із дитбудинками.

Висновки. Багатий на історичні події кінець XIX – початок XX століття загострили увагу суспільства до проблем піклування, виховання, навчання дітей з ПФОРА. Зазначений період відзначається зміною ставлення до дітей і дорослих з інтелектуальними та фізичними порушеннями. У XIX столітті все більше усвідомлюється можливість не тільки навчання, а й право на освіту. Спостерігається залучення осіб з ПФОРА до праці на підприємствах (вплив індустріальної революції, завершення промислового перевороту, буржуазні реформи в Росії). Питання виховання, навчання дітей цієї категорії на початку XX століття активно вивчалися та обговорювалися. Були зроблені лише окремі спроби організації навчання дітей з ПФОРА, проте не була оформлена диференційована державна система їхньої освіти.

На основі аналізу наукової літератури зроблені висновки про основні напрями діяльності лікарсько-педагогічних кабінетів у питаннях вивчення, диференціації та надання допомоги дітям різних нозологій. Ці первинні осередки педагогічної науки і практики здійснювали вивчення питань нервово-психічної гігієни дитинства; вивчення всіх категорій "дефективних" дітей; надавали лікарсько-педагогічну консультацію педагогам спеціальних закладів освіти; розробляли систему методів та форм навчання і виховання аномальних дітей; проводили постійну підготовку кадрів дефектологів та педологів, розробляли власну класифікацію "дефективних" дітей (М. Тарасевич), активно публікували власні дослідження (А. Владимирський, І. Левінсон, І. Соколянський, М. Тарасевич). Робота має перспективу подальших досліджень у напрямку розкриття особливостей педагогічної діяльності закладів, у яких навчалися діти з ПФОРА.

Література

1. Бондар В. І., Гладуш В. А. Лікарсько-педагогічна діяльність професора Іллі Мусійовича Левінсона. URL: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=5449 (дата доступу 14.05.2019)
2. Дічек Н. П. Внесок Київського лікарсько-педагогічного кабінету в реалізацію диференційованого підходу до організації дитинства у 20-ті роки хх століття. *Шлях освіти: наук.-метод. журн.* 2012. № 3. С. 40–46.
3. Дічек Н. П. Внесок Одеського лікарсько-педагогічного кабінету в реалізацію диференційованого підходу до організації дитинства в Україні (20-ті рр. XX ст.). URL: <http://ira.udpu.edu.ua/article/view/15388> (дата доступу 16.06.19)
4. Дічек Н. П. Лікарсько-педагогічні кабінети як провідники ідей реформування педагогічного процесу в Україні (20-ті рр. XX ст.). URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/32310552.pdf> (дата доступу 12.08.2019).

5. Колупаєва А. А., Таранченко О. М. Інклюзивна освіта: від основ до практики: монографія. Київ: ТОВ "АТОПОЛ", 2016. 152 с. (Серія "Інклюзивна освіта").
6. Таранченко О. Сурдопедагогічна теорія та практика другої половини ХХ століття в Україні. URL: [http:// ap.uu.edu.ua/article/415](http://ap.uu.edu.ua/article/415) (дата доступу 10. 08. 2019).
7. Тучак А., Цюпак Т. З історії становлення суспільної допомоги дітям із психофізичними вадами в Україні. URL: <https://www.google.com/url?sa=t&rc=tj&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ca> (дата доступу 16.11.2019).
8. Усенко І. Ю. Общество попечения о бедных и больных детях "Синий Крест" URL: http://dommil.com/articles/miloserdie_i_blagotvoritelnost/115 (дата доступу 16.05.2019).
9. Шевцов А. Г. Апологія ортопедагогіки. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Корекційна педагогіка та психологія*: зб. наукових праць. Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. № 19. С. 209–215.
10. Шевцов А. Г., Черненко Т. В. Історичні аспекти становлення системи виховання та навчання дітей з порушеннями функцій опорно-рухового апарату в Україні. *Актуальні проблеми ортопедагогіки, ортопсихології та реабілітології*: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (4–5 жовтня 2019). Запоріжжя: Вид-во Хортицької національної академії, 2019. С. 11–15.

References

1. Bondar, V. I., & Hladush, V. A. Likarsko-pedahohichna diialnist profesora Illi Musijovycha Levinasona [Medical and pedagogical activity of Professor Elijah Levinson] URL: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=5449 (Last accessed: 14.05.2019) [in Ukrainian].
2. Dichek, N. P. (2012). Vnesok Kyivskoho likarsko-pedahohichnoho kabinetu v realizatsiiu dyferentsijovanoho pidkhodu do orhanizatsii dytynstva u 20-ti roky XX stolittia [The Contribution of the Kiev Medical and Pedagogical Office to the Implementation of a Differentiated Approach to the Organization of Childhood in the 1920 s]. *Shliakh osvity – The way of education*, 3. 40–46 [in Ukrainian].
3. Dichek, N. P. Vnesok Odeskoho likarsko-pedahohichnoho kabinetu v realizatsiiu dyferentsijovanoho pidkhodu do orhanizatsii dytynstva v Ukraini u 20-ti rr. XX stolittia [The Contribution of the Odessa Medical and Pedagogical Cabinet to the Implementation of a Differentiated Approach to the Organization of Childhood in Ukraine in the 1920 s]. URL: <http://ipa.udpu.edu.ua/article/view/15388> (Last accessed: 16.06.2019) [in Ukrainian].
4. Dichek, N. P. Likarsko-pedahohichni kabinyety iak providnyky idej reformuvannia pedahohichnoho protsesu v Ukraini u 20-ti rr. XX stolittia [Medical and pedagogical offices as conductors of ideas of reforming the pedagogical process in Ukraine in the 1920 s]. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/32310552.pdf> (Last accessed: 12.08.2019) [in Ukrainian].
5. Kolupaieva, A. A., & Taranchenko, O. M. (2016). *Inkliuzyvna osvita: vid osnov do praktyky* [Inclusive education: from the basics to practice]. Kyiv [in Ukrainian].
6. Taranchenko, O. Surdopedahohichna teoriia ta praktyka druhoi polovyny XX stolittia v Ukraini [The forensic theory and practice of the second half of the twentieth century in Ukraine]. URL: [http:// ap.uu.edu.ua/article/415](http://ap.uu.edu.ua/article/415) (Last accessed: 10.08.2019) [in Ukrainian].
7. Tuchak, A., & Tsiupak, T. Z istorii stanovlennia suspilnoi dopomohy ditiam iz psykhofizychnymy vadamy v Ukraini [From the history of social assistance for children with psychophysical disabilities in Ukraine] URL: <https://www.google.com/url?sa=t&rc=tj&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ca> (Last accessed: 16.11.2019). [in Ukrainian].
8. Usenko, I. Yu. Obschestvo popecheniya o bednykh y bolnykh detiakh "Synyj Krest" [Society for the Care of Poor and Sick Children "Synyj Krest"]. URL: [http:// dommil.com/articles/miloserdie_i_blagotvoritelnost/115](http://dommil.com/articles/miloserdie_i_blagotvoritelnost/115) (Last accessed: 16. 05. 2019) [in Russian].
9. Shevtsov, A. H. (2011). Apolohiia ortopedahohiky [The apology of orthopedics] *Naukovyj chasopys NPU imeni M. P. Dragomanova – Scientific journal of M. P. Dragomanov NPU*, 19. 209–215 [in Ukrainian].
10. Shevtsov, A. H., & Chernenko, T. V. (2019). Istorychni aspekty stanovlennia systemy vykhovannia ta navchannia ditej z porushenniamy funktsij oporno-rukhevoho aparatu v Ukraini [Historical aspects of the formation of the system of education and training of children with disorders of the musculoskeletal system in Ukraine]. *Vydavnytstvo Khortytskoi natsionalnoi akademii – Publishing House of Khortytsia National Academy*. Zaporizhzhia 11–15 [in Ukrainian].

Черненко Т. В.

старший преподаватель кафедры дошкольного образования Нежинского государственного университета имени Николая Гоголя, аспирантка кафедры ортопедагогике, ортопсихологии и реабилитологии Национального университета им. М. П. Драгоманова

К вопросу об обучении детей с нарушениями функций опорно-двигательного аппарата в Украине в конце XIX – начале XX века

Статья посвящена актуальной проблеме современной специального образования – истории развития образования детей с нарушениями функций опорно-двигательного аппарата в Украине. Целью статьи является освещение процесса становления системы обучения детей с нарушениями функций опорно-двигательного аппарата в Украине в конце XIX – начале XX века. Автором проанализированы пути обеспечения образованием детей с нарушением функций опорно-двигательного аппарата в указанный период. Рассмотрены проблемы деятельности врачебно-консультативных кабинетов и определены их основные задачи. В процессе научного исследования были использованы следующие методы: метод изучения научной литературы; метод теоретического анализа (обобщение и систематизация) с целью раскрытия содержания исследования; сравнительно-исторический метод.

Ключевые слова: специальное образование, ортопедагогика, дети с нарушениями развития функций опорно-двигательного аппарата, дети с ограничениями жизнедеятельности, обучение.

Chernenko T. V.

Head teacher of the department of preschool education Mykola Gogol Nizhyn State University, postgraduate of the Department for Orthopedagogy, Orthopsychology and Rehabilitation of Faculty of Special and Inclusive Education of Dragomanov National Pedagogical University.

To the issue of teaching children with orthopedic impairments in Ukraine in the late nineteenth and early twentieth century

The article is devoted to the actual problem of modern special education – history of the development of education of children with children orthopedic impairments in Ukraine. Historical and pedagogical studies of the formation and development of the education system of children with children orthopedic impairments are an important source for reforming the system of special education in the realities of the New Ukrainian School, can help determine the prospects of providing quality education to children of the specified nosology, the development of the science of orthopedics. The purpose of the article is to highlight the process of the formation of a system of education of children with children orthopedic impairments in Ukraine in the late nineteenth and early twentieth century.

The author analyzes the ways of providing education to children with children orthopedic impairments during the specified period. The problems of the activity of medical and pedagogical offices are considered and their main tasks are defined. Based on the analysis of the scientific literature, conclusions were drawn about the main directions of activity of the medical-pedagogical offices in the issues of diagnostics, study, differentiation, and assistance to children with life-limiting activities.

The end of the nineteenth and the beginning of the twentieth century, rich in historical events, the years of revolutions, national liberation competitions in Ukraine, new pedagogical searches have sharpened the attention of the society to the problems of caring, education, training, and rehabilitation of children with disorders of the musculoskeletal system. This period is marked by a change in attitude towards children and adults with intellectual and physical disabilities. In the nineteenth century, not only learning but also the right to education became more aware. There is an involvement of persons with impaired functions of the musculoskeletal system to work in enterprises (the impact of the industrial revolution, the end of the industrial revolution, bourgeois reforms in Russia). Issues of education, education of children of this category in the early twentieth century were actively studied and discussed. Only some attempts were

made to organize the education of children with children orthopedic impairments, but no differentiated state system of their education was issued.

In the course of scientific research, the following methods were used: the method of studying the scientific literature; method of theoretical analysis (generalization and systematization) in order to reveal the content of the study; comparative-historical method.

Key words: special education, orthopedics, children with motor or orthopedical disabilities, children with disabilities, teaching.